

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ ΣΤΗΝ ΚΥΜΙΣΑΛΑ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ

ΓΕΝΙΚΑ

Περίπου 70 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της πόλης της Ρόδου, σε έναν τόπο με άγριο, ημιορεινό χαρακτήρα και πυκνό δάσος πεύκης, κείτονται τα κατάλοιπα ενός ελάχιστα γνωστού μέχρι σήμερα αρχαίου Δήμου της Ρόδου, του Δήμου των Κυμισαλέων, που υπαγόταν διοικητικά στην άλλοτε κραταιή Κάμρο.

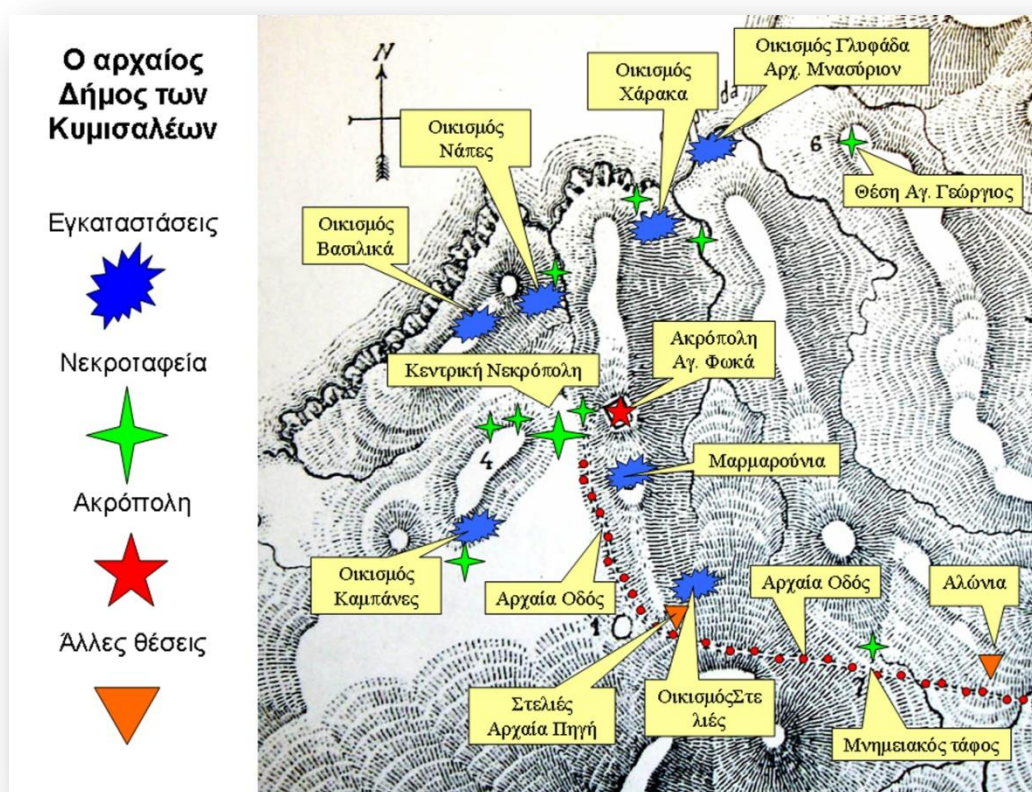
Ο Δήμος των Κυμισαλέων βρίσκεται σε μια περιοχή που σήμερα εμπίπτει στα όρια της Δημοτικής Ενότητας Αταβύρου και η επικράτειά του μοιράζεται ανάμεσα στις παράκτιες εκτάσεις των δημοτικών διαμερισμάτων Μονολίθου και Σιαννών. Η διατήρηση του τοπωνυμίου «Κυμισάλα» στην περιοχή αποτελεί τρανταχτή απόδειξη της συνέχειας που υπήρξε στον τόπο από την ελληνική αρχαιότητα μέχρι σήμερα και η εντοπιότητά του επιβεβαιώνεται από τις επιτύμβιες στήλες επιφανών ανδρών που τάφηκαν στη νεκρόπολη και τα ονόματά τους συνοδεύονταν από το εθνικό επίθετο «Κυμισαλεύς».

Από το 2006 στην περιοχή διεξάγεται Συστηματική Αρχαιολογική Έρευνα από το Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου και την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, υπό τη διεύθυνση των κ.κ. Μανόλη Ι. Στεφανάκη, Αναπληρωτή Καθηγητή Κλασικής Αρχαιολογίας-Νομισματικής και της

Αρχαιολόγου Δρος Βασιλικής Πατσιαδά, με σκοπό τον καθαρισμό των εμφανών υπέργειων μνημείων, τον εντοπισμό περισσότερων μνημείων και αρχαιολογικών θέσεων, τη συστηματική ανασκαφή των σημαντικότερων από αυτά και, μεσοπρόθεσμα, την ανάδειξη του χώρου. Η Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας είναι αυτή τη στιγμή η *μόνη* Αρχαιολογική Έρευνα Πεδίου που διενεργείται από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, με Απόφαση Υπουργού ΠΟΠΑΙΘ, κατόπιν γνωμοδοτήσεως του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΗΝ ΚΥΜΙΣΑΛΑ

Η εννεαετής έρευνα έχει καταδείξει ότι ο Αρχαίος Δήμος των Κυμισαλέων ήταν εκτεταμένος: η έκταση που καλύπτουν οι μέχρι στιγμής εντοπισμένες αρχαιότητες ξεπερνά τα δέκα τετραγωνικά χλμ, πράγμα καθόλου περίεργο, αν αναλογιστεί κανείς πως ο Δήμος είχε τη δική του, τειχισμένη, ακρόπολη, στο λόφο του Αγίου Φωκά, ο οποίος δεσπόζει στην περιοχή και φαίνεται να ελέγχει -οπτικά τουλάχιστον- επτά οικισμούς, που πρέπει να ανήκαν στη δικαιοδοσία του, στις θέσεις Βασιλικά, Νάπες, Χάρακας, Γλυφάδα/Μονοσύρια, Στελιές, Μαραμαρούνια και Καμπάνες.

Δίπλα στους οικισμούς αναπτύσσονται νεκροπόλεις με σημαντικότερη την κεντρική νεκρόπολη, η οποία καταλαμβάνει ολόκληρη την κοιλάδα ανάμεσα στους λόφους του Αγίου Φωκά και της Κυμισάλας. Νεκροπόλεις ελληνικών χρόνων υπάρχουν και σε άλλα σημεία της περιοχής: στις Νάπες, τον Χάρακα και τα Μονοσύρια-Αγ. Γεώργιος, ενώ συστάδες τάφων έχουν εντοπιστεί και στις θέσεις Αλώνια και Καμπάνες. Τέλος στη Γλυφάδα μαρτυρούνται –χωρίς ωστόσο να έχουν ακόμη εντοπιστεί από την ερευνητική ομάδα– τάφοι μυκηναϊκής και παλαιοχριστιανικής εποχής.

Ο Δήμος των Κυμισαλέων, φαίνεται πως κατοικείτο τουλάχιστον από τον 7^ο αι. π.Χ. μέχρι και την Ύστερη Αρχαιότητα (4^ο-6^ο αι. μ.Χ.), όπως μαρτυρούν τόσο η ανασκαφική έρευνα στην κεντρική νεκρόπολη, όσο και τα κατά καιρούς σποραδικά αρχαιολογικά ευρήματα. Στην περιοχή έχουν καταγραφεί και πρωιμότερα κατάλοιπα, Νεολιθικής Εποχής και Εποχής του Χαλκού, συγκεκριμένες όμως αρχαιολογικές θέσεις δεν έχουν ακόμη εντοπιστεί.

Η έντονη, δυστυχώς, αρχαιοκαπηλική αλλά και τυχοδιωκτική αρχαιολογική δραστηριότητα στο χώρο της κεντρικής νεκρόπολης, από τα μέσα κυρίως του 19^{ου} αι. μέχρι και τα τελευταία χρόνια, μας έχει στερήσει τεράστιες ποσότητες αντικειμένων και έχει καταστρέψει πολλές εκατοντάδες τάφων, αφήνοντας σημαντικά κενά στη γνώση μας για τον πολιτισμό και την ιστορία του σημαντικού αυτού δήμου της ροδιακής υπαίθρου.

Η περιοχή, ωστόσο, δεν παρουσιάζει μόνο τεράστιο αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Οι αρχαιολογικές θέσεις του Δήμου των Κυμισαλέων έχουν τη μοναδική τύχη να βρίσκονται εντός της περιοχής Ακραμίτης-Αρμενιστής-Ατάβυρος, η οποία έχει χαρακτηριστεί και ως προστατευμένη περιοχή του δικτύου Natura 2000 (κωδικός GR 4210005).

Η περιοχή, που περιλαμβάνει τους ορεινούς όγκους του Αταβύρου, του Ακραμίτη, την περιοχή γύρω από τον ποταμό Σιαννίτη και τα παράλια από τον κόλπο του Παπαγιώργη έως το ακρωτήριο Αρμενιστής και νότια έως τον κόλπο της Απολακκιάς, καλύπτει μια έκταση πάνω από 170 χιλιάδες στρέμματα. Έχει χαρακτηριστεί ως Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης, λόγω του ιδιαίτερου γεωμορφολογικού και ιστορικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει αφενός και αφετέρου διότι μέσα σ' αυτήν την έκταση απαντούν πολλοί τύποι οικοτόπων που έχουν ιδιαίτερη σημασία, όπως είναι τα υποθαλάσσια λιβάδια, οι αμμουδιές με αμμοθίνες και φωκοσπηλιές, τα πευκοδάση και τα αυτοφυή δάση κυπαρισσιού.

Αυτό το συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής, σε συνδυασμό με την ανάδειξη των αρχαιολογικών θέσεων και μνημείων, θα μπορούσε να οδηγήσει σύντομα στη δημιουργία ενός μοναδικού αρχαιολογικού-οικολογικού πάρκου, το οποίο θα διασφάλιζε τη φυσιογνωμία της περιοχής και θα οδηγούσε σε μια αειφορική και βιώσιμη ανάπτυξη την ημιορεινή περιοχή του Ακραμίτη.

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ

Μολονότι η Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας διεξάγεται με Απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού από το 2006, δεν έχει τύχει ποτέ καμίας χρηματοδότησης από το ΥΠ.ΠΟ. Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου χρηματοδοτούσε με μικροποσά την έρευνα από το 2006 έως το 2010, ενώ δεν υπήρξε καμία χρηματοδότηση από το 2011 έως σήμερα.

Ως εκ τούτου η Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην ιδιωτική χορηγία και τη γενναιόδωρη προσφορά της τοπικής κοινωνίας των Σιάννων και της Μονολίθου, καθώς και την εθελοντική εργασία και οικονομική συνεισφορά της ερευνητικής ομάδας.

Κυριότεροι χορηγοί μέχρι σήμερα υπήρξαν ο Καποδιστριακός Δήμος Αταβύρου (2006-2010) και η Ενορία Σιάννων «Άγιος Παντελεήμονας» (2006-2013), η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δωδεκανήσου (2007-2008), το Institute for Aegean Prehistory (2009-2010), ο Δήμος Ροδίων (2011) και η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (2012-2013), η ενώ Τοπικές Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών, Πολιτιστικά Σωματεία και ιδιώτες έχουν κατά καιρούς συνδράμει την έρευνα με τη δωρεά τεχνικού εξοπλισμού, υλικών και εθελοντική εργασία.

Στο πλαίσιο της οικονομικής χορηγίας δημιουργήθηκε το ερευνητικό πρόγραμμα «Αρχαιολογική Έρευνα Κυμισάλας (Ρόδος)» (Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Επιτροπή Ερευνών. Αριθμός προγράμματος: 2372.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΡΓΟΥ ΕΝΝΕΑΕΤΙΑΣ (2006-2014)

Μετά από εννέα χρόνια έρευνας έχουν γίνει πολύ σημαντικά βήματα, τα οποία μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

1. Αποτέλεσμα της συστηματικής έρευνας των τελευταίων χρόνων ήταν η **κύρηξη της περιοχής** το 2012 (ΦΕΚ 218, 15/06/2012: Έγκριση κήρυξης και οριοθέτησης αρχαιολογικού χώρου της περιοχής Κυμισάλας-Γλυφάδας Νοτίας Ρόδου Δωδεκανήσου, Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου) για την αποτελεσματικότερη προστασία των αρχαιοτήτων, που βρίσκονται στην ευρύτερη περιοχή, που εκτείνεται από την κοιλάδα της Γλυφάδας μέχρι το λεκανοπέδιο του Βασιλικού και την υφιστάμενη οδό προς Μονόλιθο έως τη θάλασσα.

2. Διενεργείται **συστηματική και στοχευμένη ανασκαφή** σε επιλεγμένα τμήματα της νεκρόπολης και της ακρόπολης της Κυμισάλας, ούτως ώστε να καταστεί δυνατή, σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα, η δημιουργία επισκέψιμων αρχαιολογικών πυρήνων. Ήδη τα ορατά τμήματα του αρχαίου δρόμου που ενώνουν την ακρόπολη του Αγ. Φωκά με τη νεκρόπολη της Κυμισάλας καθαρίστηκαν και ενώθηκαν μεταξύ τους με μονοπάτι, το οποίο κάνει τη διασύνδεση των δύο χώρων ευκολότερη.

3. Η αρχαιολογική έρευνα Κυμισάλας είναι **πλήρως ψηφιοποιημένη** από το 2006 μέχρι και το 2014 (ημερολόγια ανασκαφής και περιοδειών, ανασκαφικά σχέδια και φωτογραφίες πεδίου, κατάλογοι ευρημάτων και φωτογραφίες τεχνουργημάτων, συντήρηση τεχνουργημάτων, ανθρωπολογικό υλικό, χάρτες, τοπογραφικά σχέδια, σχέδια καννάβων και αποτυπώσεις μνημείων) πράγμα που καθιστά τη διαχείριση και μελέτη του υλικού ευκολότερη.

4. Έχει οργανωθεί **εργαστήριο συντήρησης, κέντρο καταγραφής, ταξινόμησης και μελέτης του αρχαιολογικού υλικού και βιβλιοθήκη** στον παλαιό Αστυνομικό Σταθμό Μονολίθου, που η τοπική Αυτοδιοίκηση παραχώρησε το 2007 στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών για τις ανάγκες της ανασκαφής. Το γεγονός αυτό δημιουργεί νέες προοπτικές για την εξέλιξη της έρευνας αλλά και την πρόοδο του τόπου, ενώ μια από τις βασικότερες επιδιώξεις του Πανεπιστημίου Αιγαίου αυτή τη στιγμή είναι και η δημιουργία των προϋποθέσεων για την ασφαλή φύλαξη του αρχαιολογικού υλικού στο κτήριο στο μέλλον.

5. Συντάχθηκαν **πρωτόκολλα και μνημόνια συνεργασιών** μεταξύ του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών και Φορέων οι οποίοι μπορούν εμπράκτως και ουσιαστικά να προσφέρουν στην αρχαιολογική έρευνα

-την ΚΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (2006-σήμερα),

-το Τμήμα Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (Εργαστήριο Φωτογραμμετρίας), για συνεργασία σε θέματα γεωδαισίας, τοπογραφίας, φωτογραμμετρίας, τηλεπισκόπησης, χαρτογραφίας και γεωγραφικών συστημάτων πληροφοριών (2008-σήμερα)

-το Εργαστήριο Παπυρολογίας και Επιγραφικής (ΕΡΠΕ) της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αιγαίου (2011-σήμερα).

-το Nicolaus Copernicus University, Torun, Poland, Institute of Archaeology, Department of Classical Archaeology, για συνεργασία, στην πανεπιστημιακή ανασκαφή, σε θέματα εκπαίδευσης φοιτητών/τριών στην αρχαιολογία του πεδίου.

6. **Ανατέθηκε ήδη η μελέτη** μέρους του ανασκαφικού υλικού:

-**ανθρωπολογικό υλικό** (Δρ. Χρυσή Μπούρμπου, Βιοαρχαιολόγο).

-**επιγραφές** (Εργαστήριο Επιγραφικής και Παπυρολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, Δρ. Νίκος Λίτινας και συνεργάτες).

-κεραμική της Ύστερης Αρχαιότητας από τον Τάφο 10/2011 (Δρ. Νεκτάριος Ζάβρας).

7. Ένα από τα πιο σημαντικά αποτελέσματα της αρχαιολογικής έρευνας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου ήταν η **τοπογραφική αποτύπωση των ορατών αρχαιοτήτων και η ψηφιακή χαρτογράφηση με φωτογραφικό υπόβαθρο** της ευρύτερης περιοχής ενδιαφέροντος σε κλίμακα 1:5000, με χρηματοδότηση της τότε Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Δωδεκανήσου. Η εργασία έγινε και με την προοπτική να χρησιμοποιηθεί για την κήρυξη του αρχαιολογικού χώρου και στη συνέχεια για την κήρυξη ζωνών Α και Β.

8. Παράχθηκαν, από τη Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών του ΕΜΠ, **ορθοφωτοχάρτης της περιοχής ενδιαφέροντος σε κλίμακα 1:5000 και φωτογραμμετρικές αποτυπώσεις** μνημειακών τάφων από την κεντρική νεκρόπολη της Κυμισάλας και του δυτικού τμήματος του τείχους της ακρόπολης του Αγ. Φωκά, ενώ σε πλήρη εξέλιξη βρίσκεται η αποτύπωση του πολεοδομικού ιστού του εκτεταμένου οικισμού των Βασιλικών.

9. Διοργανώθηκε με επιτυχία **το Διεθνές Θερινό Σχολείο: HERICT: ICT at the Service of Cultural Heritage, Erasmus IP** (07-21 Ιουλίου 2013, Μονόλιθος-Κυμισάλα), από το ΕΜΠ το ΠΑ και άλλα οκτώ ευρωπαϊκά πανεπιστημιακά ιδρύματα και ερευνητικά κέντρα, με έδρα την Μονόλιθο.

10. Από πλευράς Πανεπιστημίου Αιγαίου βρίσκονται σε εξέλιξη **δύο εργασίες που θα οδηγήσουν στην απόκτηση διδακτορικού τίτλου σπουδών**, οι οποίες αφορούν τόσο στην βελτίωση και επιτάχυνση της καταχώρησης των ανασκαφικών ευρημάτων και τη μελέτη του υλικού, όσο και στη συγκρότηση μιας ολοκληρωμένης πρότασης για τη δημιουργία, την ανάδειξη και τη διαχείριση αρχαιολογικών πάρκων, με ειδική περίπτωση μελέτης την Κυμισάλα:

-Ζητήματα Αρχαιολογικής Θεωρίας και Ψηφιοποίησης Αρχαιολογικών Δεδομένων: Η Ανασκαφή της Κυμισάλας Αταβύρου. Υποψήφιος διδάκτορας, κος Κων/νος Καλογερόπουλος, Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας, Παν/μιο Αιγαίου Μυτιλήνη.

-Οργάνωση και Διαχείριση Αρχαιολογικών Πάρκων στη Ρόδο: Ο Αρχαιολογικός Χώρος της Κυμισάλας στο Δήμο Αταβύρου. Υποψήφια διδάκτορας κα Βεατρίκη-Καλλιόπη Σέρβου, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Παν/μιο Αιγαίου, Ρόδος.

Προς μια παρεμφερή κατεύθυνση κινήθηκαν **τρεις διπλωματικές μεταπτυχιακές εργασίες** που επικεντρώνονται στη σημασία της ευρύτερης περιοχής της Κυμισάλας για την εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη και την περιβαλλοντική εκπαίδευση των μαθητών, οι οποίοι μπορούν να έρθουν σε μια πρώτη καλή επαφή τόσο με το πλούσιο φυσικό περιβάλλον όσο και με τα πολιτισμικά στοιχεία που βρίσκονται στο χώρο, να αποκομίσουν βασικές γνώσεις και κυρίως να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα οικολογίας και πολιτισμού:

-Ευτυχία Μανουσάκη, Η Επίδραση του Περιβάλλοντος στη Διατήρηση των Αρχαιολογικών Χώρων: Η Περίπτωση της Κυμισάλας στη Ροδο. Παν/μιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. 2014.

-Δημήτριος-Ανδρέας Κολοκυθάς, Γνώσεις και Στάσεις Εκπαιδευτικών για Θέματα Βιολογικής και Πολιτιστικής Ποικιλότητας στο Πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη: η Περίπτωση της Προστατευόμενης Περιοχής της Κυμισάλας Ρόδου. Παν/μιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. 2011.

-Θωμαΐς Βεργωτή, Η Αειφορική Διαχείριση Νησιωτικών Περιοχών με Πολιτισμικό και Οικολογικό Ενδιαφέρον. Η Περίπτωση της Ευρύτερης Περιοχής της Κυμισάλας στη Ρόδο. Παν/μιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. 2009.

11. Διοργανώθηκε **Ημερίδα** από το Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου και την Ένωση Φίλων της Κυμισάλας με θέμα: *Κυμισάλα, Αρχαιολογία και Περιβάλλον*, η οποία πραγματοποιήθηκε στη Ρόδο στις στις 5 Απριλίου 2014 και τα πρακτικά

της οποίας βρίσκονται στο στάδιο της επιμέλειας προς έκδοση στη σειρά *Ευλιμένη Σειρά Αυτοτελών Εκδόσεων*, Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία, Ρέθυμνο.

12. Έχουν γίνει **28 συνολικά δημοσιεύσεις**, μέχρι σήμερα, με θέματα από την Κυμισάλα και μεγάλος αριθμός διαλέξεων και δημόσιων παρουσιάσεων.

13. Ήδη έχουν κατατεθεί **προτάσεις για τη διαμόρφωση της περιοχής σε θεματικό (αρχαιολογικό και οικολογικό) πάρκο** και για την ανάπτυξη αειφόρων δράσεων, με κεντρικό άξονα, αφενός ένα εκτεταμένο υπαίθριο αρχαιολογικό μουσείο (που θα απαρτίζεται από διάφορες σημαντικές αρχαιολογικές θέσεις και μνημεία της περιοχής) και αφετέρου θέσεις περιβαλλοντικού και οικολογικού ενδιαφέροντος, που θα διασυνδέονται μεταξύ τους με περιπατητικά μονοπάτια.

14. Δημιουργήθηκε **Αρχαιολογικό Ντοκιμαντέρ διάρκειας 35 λεπτών**, Παραγωγή TV4, 2009, σε σκηνοθεσία Αριστείδη Μιαούλη (<http://www.eulimene.eu/gallery.php>), για την προβολή της περιοχής

16. Συστάθηκε **Σωματείο** με την επωνυμία «**Ένωση Φίλων της Κυμισάλας**» με σκοπό την στήριξη της έρευνας και την προστασία της ευρύτερης περιοχής ενδιαφέροντος.

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

Η αρχαιολογική έρευνα έχει έναν ιδιαίτερο εκπαιδευτικό χαρακτήρα, καθώς στην Πανεπιστημιακή Ανασκαφή, εκπαιδεύονται, πλέον και στο πλαίσιο της Πρακτικής Άσκησης του Πανεπιστημίου Αιγαίου, πολλοί φοιτητές και φοιτήτριες της Κατεύθυνσης Αρχαιολογίας του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών. Οι φοιτήτριες και οι φοιτητές συμμετέχουν αναλαμβάνουν ρόλους αρχαιολόγων, πάντα υπό την καθοδήγηση των διευθυντών της ανασκαφής ή έμπειρων επιστημονικών συνεργατών, με σκοπό, μετά το πέρας μιας ανασκαφικής περιόδου να έχουν αποκτήσει εμπειρίες που θα τους επιτρέπουν να αντιληφθούν επαρκώς το ρόλο, τη σημασία αλλά και την τυπική διαδικασία μιας ανασκαφής, προσόντα απαραίτητα για τον κάθε εν δυνάμει αρχαιολόγο. Επιπλέον οι φοιτήτριες και οι φοιτητές Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου έχουν τη σπάνια τύχη να συμμετέχουν σε μια αρχαιολογική

έρευνα, η οποία διεξάγεται από κοινού με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου. Αυτό το γεγονός έχει ιδιαίτερη σημασία και τονίζεται εδώ, καθώς εμπλέκει στην εκπαιδευτική διαδικασία μέλη της Τοπικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, τα οποία έχουν μια πολύ πλούσια εμπειρία στο πεδίο, γνωρίζουν πολύ καλά την αρχαιολογία της Ρόδου και μπορούν να κινούνται και να επιλύουν προβλήματα πρακτικής και επιστημονικής φύσης με μεγάλη ευελιξία.

ΔΗΜΟΣΙΟΠΟΙΗΣΗ-ΔΙΑΧΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Εργογραφία για την Κυμισάλα

- (2015-υπό έκδοση): Στεφανάκης, Μ.Ι. και Μανουσάκη, Ε., (επιμ.), *Κυμισάλα: Αρχαιολογία – Εκπαίδευση – Αειφορία. Πρακτικά Ημερίδας του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών και της Ένωσης Φίλων της Κυμισάλας, Ρόδος 05.04.2014*, Ευλιμένη Σειρά Αυτοτελών Εκδόσεων 3. Ρέθυμνο: Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία.
- (2015): Stefanakis, M.I., Kalogeropoulos, K., Georgopoulos, A. and Bourbou, Ch., «The Kymissala (Rhodes) Archaeological Research Project (KARP): Multi-disciplinary experimental research and theoretical issues», in .C. Haggis and C.M. Antonaccio (eds.), *Classical Archaeology in Context. Theory and Practice in Excavation in the Greek World*, Berlin/Boston: Walter de Gruyter, 259-314.
- (2014): Μανουσάκη, Ε. *Η Επίδραση του Περιβάλλοντος στη Διατήρηση των Αρχαιολογικών Χώρων: Η Περίπτωση της Κυμισάλας στη Ροδο*. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία. Ρόδος, Παν/μιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ.
- (2013): Στεφανάκης, Μ.Ι., «Κυμισάλα: εκεί που το φυσικό περιβάλλον αγκαλιάζει τον αρχαίο πολιτισμό», *Ελληνικό Πανόραμα* 94, Ιούλιος-Αύγουστος, 142-155 (εκλαϊκευτικό).
- (2013): Στεφανάκης, Μ.Ι., «Η Αρχαιολογική Έρευνα του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών στην Κυμισάλα της Ρόδου και η σημασία της για την τοπική ανάπτυξη», *ΚΕ.Μ.ΜΕ.Π.* Τεύχος 2ο, Μάρτιος – Απρίλιος 2013 (εκλαϊκευτικό).
- (2013): Στεφανάκης, Μ.Ι., Κολοκυθάς Α.Δ. και Παπαβασιλείου, Β., «Η προστατευόμενη περιοχή της Κυμισάλας της Ρόδου: Γνώσεις και στάσεις εκπαιδευτικών», στο Παπαβασιλείου, Β. (επιμ.), *Αειφορικές Τοπικές Κοινωνίες: Πραγματικότητα ή Ουτοπία;* ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ., Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος, 574-594.
- (2013): Κολοκυθάς, Δ., Στεφανάκης, Μ.Ι., και Παπαβασιλείου, Β., «Η μελέτη πεδίου στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη: εκπαιδευτική επίσκεψη στην Κυμισάλα της Ρόδου», στο Καΐλα, Μ., Μόγιας, Α. και Παπαβασιλείου, Β. (επιμ.), *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία στις αρχές του 21ου αιώνα: Προβλήματα και Προβληματισμοί σε Εποχές Κρίσης*. Αθήνα: Διάδραση, 397-419.
- (2013): Βεργωτή Θ., Φώκιαλη Π. και Στεφανάκης, Μ.Ι., «Αναψυχή και εκπαίδευση στην Κυμισάλα της νήσου Ρόδου», στο Παπαβασιλείου, Β. (επιμ.), *Αειφορικές Τοπικές Κοινωνίες: Πραγματικότητα ή Ουτοπία;* ΠΜΣ «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ., Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος, 595-615.
- (2013): Acevedo Pardo, C., Farjas, M., Georgopoulos, A., Mielczarek, M., Parenti, R., Parseliunas, E., Schramm, T., Skarlatos, D., Stefanakis, M.I., Tapinaki, S., Tucci, G., Zazo, A.), “Experience gained from the Erasmus Intensive Programme HERICT 2013”, *Proceedings of the 6th International Conference of Education, Research and Innovation*, 18-20 November, 2013, Seville, 4424-4431.
- (2012): Στεφανάκης, Μ.Ι., Ν. Ζάρρας και Παπαβασιλείου, Ε., «Το ερευνητικό πρόγραμμα *Υστερη Αρχαιότητα στη Δωδεκάνησο: Παλαιοχριστιανικές βασιλικές της Ρόδου*: Μια συνεργασία του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της 4^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων», *ΙΖ΄ Πολιτιστικό Συμπόσιο Δωδεκανήσου, Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών*

- Δωδεκανήσου, Ρόδος, 30.07.2011, *Δωδεκανησιακά Χρονικά ΚΕ'*, 162-180.
- (2011): Κολοκυθάς, Δ. *Γνώσεις και Στάσεις Εκπαιδευτικών για Θέματα Βιολογικής και Πολιτιστικής Ποικιλότητας στο Πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη: η Περίπτωση της Προστατευόμενης Περιοχής της Κυμισάλας Ρόδου*. Δημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία. Ρόδος, Παν/μιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ.
- (2011): Κολοκυθάς, Δ. «Η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας της Κυμισάλας της Ρόδου στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη», *Δωδεκάνησος* 5, 67-80.
- (2011): Μανουσάκη, Ε. και Γιαννάς, Χρ., «Από την θεωρία...στην Κυμισάλα», *Αιγαίο.edu: Η Εφημερίδα του Πανεπιστημίου Αιγαίου*, αρ. φύλλου 15, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2011, 14 (εκλαϊκευτικό).
- (2011): Στεφανάκης, Μ.Ι., «Ένας αρχαίος δήμος της Ρόδου έρχεται στο φως», *Αιγαίο.edu: Η Εφημερίδα του Πανεπιστημίου Αιγαίου*, αρ. φύλλου 15, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2011, 14 (εκλαϊκευτικό).
- (2011): Στεφανάκης, Μ.Ι., Παπαβασιλείου, Β. και Κολοκυθάς, Δ., «Γνώσεις και απόψεις εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση της προστατευόμενης περιοχής της αρχαίας Κυμισάλας στη Ρόδο, στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη», στο Φώκιαλη, Μ., Ανδρεαδάκης, Ν. και Ξανθάκου, Γ. (επιμ.), *Διεργασίες Σκέψης στο Σχολείο και την Κοινωνία. Προοπτικές για ένα Αειφόρο Μέλλον*. Αθήνα: Πεδίο, 87-108.
- (2010): Βεργωτή, Θ. Προοπτικές αειφόρου ανάπτυξης και εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή της αρχαίας Κυμισάλας του Δήμου Αταβύρου της Νήσου Ρόδου. Μια εναλλακτική πρόταση, *Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου, Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Συνύπαρξη για Αειφορική Ανάπτυξη*, Δήμος Ροδίων-Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Διεθνές Κέντρο Συγγραφέων και Μεταφραστών Ρόδου: Ρόδος. Αναδημοσίευση: <http://www.eulimene.eu/read/Vergoti%20Thomais.pdf>.
- (2010): Στεφανάκης, Μ.Ι., «Πρόταση ίδρυσης αρχαιολογικού-οικολογικού πάρκου στη Ρόδο (αρχαία Κυμισάλα): Μια πρόκληση για την τοπική ανάπτυξη», στο Μπεριάτος, Η. και Παπαγεωργίου, Μ. (επιμ.), *Χωροταξία-Πολεοδομία-Περιβάλλον στον 21^ο Αιώνα: Ελλάδα - Μεσόγειος*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 685-702.
- (2010): Στεφανάκης, Μ.Ι., «Αρχαία Κυμισάλα», *Be on Top Magazine* (Ρόδος) 1, 32-33 (εκλαϊκευτικό).
- (2010): Στεφανάκης, Μ.Ι., «Η αρχαία Κυμισάλα στο Δήμο Αταβύρου: Παρελθόν, παρόν και μέλλον», *Ηλεκτρονικά Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Συνύπαρξη για Αειφορική Ανάπτυξη*, Δήμος Ροδίων-Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Διεθνές Κέντρων Συγγραφέων και Μεταφραστών Ρόδου: Ρόδος. Αναδημοσίευση <http://www.eulimene.eu/en/read/Ancient-Kymissala.pdf>.
- (2009-2011): Στεφανάκης, Μ.Ι. και Πατσιαδά, Β., «Η αρχαιολογική έρευνα στον Αρχαίο Δήμο των Κυμισαλέων (Ρόδος) κατά τα έτη 2006-2010: μια πρώτη παρουσίαση», *Ευλιμένη* 10-12, 2009-2011, 63-134.
- (2009): Βεργωτή, Θ., *Η αειφορική διαχείριση νησιωτικών περιοχών με πολιτισμικό και οικολογικό ενδιαφέρον. Η περίπτωση της ευρύτερης περιοχής της αρχαίας Κυμισάλας της Ρόδου*. Δημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία. Ρόδος, Παν/μιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ.
- (2009): Στεφανάκης, Μ.Ι., «Ο Αρχαίος Δήμος των Κυμισαλέων: πέντε χρόνια

έρευνας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της ΚΒ' ΕΠΚΑ», *Δωδεκάνησος* 2, 93-116.

- (2009): (Πατσιαδά Β. και) «Αρχαιολογική Έρευνα στην περιοχή της Κυμισάλας 2009», *Αρχαιολογικό Δελτίο 2009, Μέρος Β' Χρονικά*, 973-974.
- (2008): Στεφανάκης, Μ.Ι., «Η Κυμισάλα και οι προοπτικές ανάπτυξης αρχαιολογικού τουρισμού στο Δήμο Αταβύρου», 1^ο Τοπικό Συνέδριο Ρόδου για την Ανάπτυξη και Προώθηση Δραστηριοτήτων Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού, Προφήτης Ηλίας 13 Δεκεμβρίου 2008 (Ηλεκτρονικά πρακτικά: www.ecomuseum.gr/UI/customPages/pages.php?pageid=160).
- (2008): (και Πατσιαδά Β.) «Αρχαιολογική Έρευνα στην περιοχή της Κυμισάλας 2008», *Αρχαιολογικό Δελτίο 2008, Μέρος Β' Χρονικά*, 1305-1306.
- (2007): (και Πατσιαδά Β.) «Αρχαιολογική Έρευνα στην περιοχή της Κυμισάλας 2007», *Αρχαιολογικό Δελτίο 2007, Μέρος Β' Χρονικά*, 1354-1355.
- (2006): Στεφανάκης, Μ.Ι. και Πατσιαδά Β., «Αρχαιολογική Έρευνα στην περιοχή της Κυμισάλας 2006», *Αρχαιολογικό Δελτίο 2006, Χρονικά*, ΥΠ.ΠΟ.Α.-Τ.Α.Π.Α.

Οπτικοακουστικό υλικό

- 2009: Ντοκιμαντέρ διάρκειας 35 λεπτών, Παραγωγή TV4, σε σκηνοθεσία Αριστεΐδη Μιαούλη και επιμέλεια-παρουσίαση Μ.Ι. Στεφανάκη (<http://www.eulimene.eu/gallery.php>).

Διαλέξεις-ανακοινώσεις σε συνέδρια

- 2014 (Ημερίδα) «Κυμισάλα. Αρχαιολογία, Εκπαίδευση και Περιβάλλον», Ημερίδα, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών-Ένωση Φίλων της Κυμισάλας, Ρόδος 05.04.2014.
(Διάλεξη) Στεφανάκης, Μ.Ι. Ο αρχαίος Δήμος των Κυμισαλέων της Ρόδου και η σημασία του για την τοπική ανάπτυξη», Οι Επιστήμες της Αρχαιολογικής Ανακάλυψης, Κύκλος Ανοικτών Διαλέξεων, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Δήμος Ροδίων, 01.02.2014.
- 2013 (Ανακοίνωση) «Η Αρχαιολογική Έρευνα στην Κυμισάλα Ρόδου 2006-2013» (Στεφανάκης, Μ.Ι. και Β. Πατσιαδά), *Το Αρχαιολογικό Έργο στα Νησιά του Αιγαίου*, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο. Ρόδος, 27 Νοεμβρίου-1 Δεκέμβρη.
(Ανακοίνωση) «Η προστατευόμενη περιοχή της Κυμισάλας της Ρόδου: Γνώσεις και στάσεις εκπαιδευτικών» (Στεφανάκης, Μ.Ι., Κολοκυθάς Α.Δ., και Παπαβασιλείου, Β.), Επιστημονική τριημερίδα: Αειφορικές Τοπικές Κοινωνίες: Πραγματικότητα ή Ουτοπία; Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ., Ρόδος, Τρίτη 4 Ιουνίου.
(Ανακοίνωση) «Αναψυχή και εκπαίδευση στην Κυμισάλα της νήσου Ρόδου» (Βεργωτή Θωμαΐς, Φώκιαλη Πέρσα και Στεφανάκης, Μ.Ι.), Επιστημονική τριημερίδα: Αειφορικές Τοπικές Κοινωνίες: Πραγματικότητα ή Ουτοπία; Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ., Ρόδος, Τρίτη 4 Ιουνίου.
- 2011 (Διάλεξη) Stefanakis, M.I. Rhodes: excavation and research 2005-10 at the multi-period rural settlement of Kimisaleis. University of London School of Advanced Study, Thursday 24 February 2011, Stewart House Room 274
- 2010 (Διάλεξη) Στεφανάκης, Μ.Ι., Μονόλιθος, Ρόδος, Ιούλιος
(Διάλεξη) Στεφανάκης, Μ.Ι., Δημαρχείο Έμπωνας, Ρόδος, Ιούνιος
(Ανακοίνωση) 10^ο Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο *Πόλεις και Περιφέρειες στην Ελλάδα και τη Μεσόγειο στον 21ο αιώνα. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας,*

Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Ίδρυμα Κεφαλονιάς και Ιθάκης, 2-4 Ιουλίου 2010 Στεφανάκης, Μ.Ι.

(Ανακοίνωση) 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο, *Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Συνύπαρξη για Αειφορική Ανάπτυξη*, Ρόδος 23-24 Απριλίου 2010. Ρόδος: Δήμος Ροδίων-Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Διεθνές Κέντρων Συγγραφέων και Μεταφραστών Ρόδου. Στεφανάκης, Μ.Ι., Θωμαΐς Βεργωτή

2009 (Διάλεξη) Στεφανάκης, Μ.Ι., Παν/μιο Αιγαίου, Ρόδος, Μάιος

2008 (Ανακοίνωση) 1ο Τοπικό Συνέδριο Ρόδου *Ανάπτυξη και Προώθηση Δραστηριοτήτων Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*, 13 Δεκεμβρίου 2008, Ξενοδοχείο ΕΛΑΦΟΣ, Προφήτης Ηλίας, Δήμος Καμείρου, Ρόδος. Στεφανάκης, Μ.Ι.

(Διάλεξη) Στεφανάκης, Μ.Ι., Παν/μιο Αιγαίου, Ρόδος, Μάιος

2007 (Ανακοίνωση) *Το Αρχαιολογικό Έργο των Πανεπιστημίων στην Ελλάδα: από την Παλαιολιθική Περίοδο ως την Ύστερη Αρχαιότητα*. ΥΠΠΟ, Αθήνα, 6-7 Δεκεμβρίου 2007. Στεφανάκης, Μ.Ι.,

(Διάλεξη) Στεφανάκης, Μ.Ι., Δημαρχείο Έμπωνας Ρόδος, Ιούνιος

(Διάλεξη) Στεφανάκης, Μ.Ι., Παν/μιο Αιγαίου, Ρόδος, Μάιος

Ξεναγήσεις

2014 Σπίτι της Ευρώπης – Ένωση Φίλων της Κυμισάλας

2013 Ένωση Φίλων της Κυμισάλας

2008 Σωματείο Διπλωματούχων Ξεναγών Δωδεκανήσου

2009 3ο Σύστημα Προσκόπων Παραδεισίου

2011 Δημοτικό Σχολείο Έμπωνας (με τον κ. Δημήτριο Κολοκυθά)

Ίδρυση Σωματείου

2009: Ίδρυση Σωματείου με την επωνυμία «Ένωση Φίλων Κυμισάλας» («Association of the Friends of Kymissala») με έδρα τη Μονόλιθο, Ρόδου. Σύμφωνα με το άρθρο 2 του καταστατικού, το σωματείο έχει τους εξής σκοπούς:

1. Η ενεργή στήριξη και προβολή της αρχαιολογικής έρευνας στην περιοχή της αρχαίας Κυμισάλας.

2. Η συμβολή στην διάσωση και διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς στην ευρύτερη περιοχή Ατάβυρος-Αρμενιστής, για την μελέτη των σχετιζομένων με αυτά προβλημάτων.

3. Η έγκυρη ενημέρωση και η εξοικείωση των πολιτών με το αντικείμενο, τους στόχους και τα επιτεύγματα των αρχαιολογικών και περιβαλλοντικών επιστημών.

4. Η παροχή λόγω της εθνοφελούς και κοινωφελούς αποστολής, ηθικής και πρακτικής συμπαράστασης προς φορείς απασχολούμενους με την διάσωση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

5. Η δημιουργία συνείδησης κοινής ευθύνης του πληθυσμού της και για την ενεργοποίηση και συμμετοχή της νεολαίας στην προσπάθεια αναζωογόνησης της μοναδικού φυσικού κάλλους και αρχαιολογικής σημασίας περιοχής.

6. Η συνεργασία της Ένωσης με το Υπουργείο Πολιτισμού, το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και τις Υπηρεσίες τους για θέματα που αφορούν στην ανάδειξη και τη διαχείριση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και το φυσικού πλούτου.

7. Η συνεργασία της Ένωσης με αρμόδιους κρατικούς και θεσμικούς φορείς για την από κοινού διαμόρφωση της πολιτιστικής και περιβαλλοντικής πολιτικής.
8. Η προώθηση της συνεργασίας των Αρχαιολογικών Τμημάτων ή Τομέων της Χώρας με Πανεπιστημιακά Ιδρύματα της αλλοδαπής και ερευνητικά κέντρα ή επιστημονικούς φορείς (ξένες αρχαιολογικές σχολές κ.λ.π.) της ημεδαπής και της αλλοδαπής.

Για ολόκληρο το καταστατικό βλ. http://www.eulimene.eu/kymissala_friends.php.

Περισσότερες πληροφορίες:

<http://www.eulimene.eu/kymissala.php>

http://el.wikipedia.org/wiki/Αρχαία_Κυμισάλα

<http://www.facebook.com/pages/Archaeological-Research-in-Kymissala-Rhodes/110523398977961>